

René Guénon

Demiurgul

Și alte studii tradiționale

Cuvânt înainte:

ROGER MARIDORT

Cuvânt introductiv:

MIRCEA A. TĂMAȘ

Traducere din limba franceză:

DANIEL HOBLEA

EDITURA HERALD
București

Cuprins

CUVÂNT INTRODUCTIV	9
---------------------------	----------

CUVÂNT ÎNAINTE	33
-----------------------	-----------

PARTEA ÎNTÂI

METAFIZICĂ ȘI COSMOLOGIE

I. Demiurgul	39
---------------------	-----------

II. Monoteism și angelologie	56
-------------------------------------	-----------

III. Spirit și intelect	61
--------------------------------	-----------

IV. Ideile eterne	67
--------------------------	-----------

V. Tăcere și solitudine	71
--------------------------------	-----------

VI. „Cunoaște-te pe tine însuși”	77
---	-----------

VII. Observații asupra producerii numerelor	86
--	-----------

PARTEA A DOUA
ȘTIINȚE ȘI ARTE TRADIȚIONALE

I. Inițierea și meseriile	99
II. Observații asupra notației matematice	106
III. Artele și concepția lor tradițională	128
IV. Condițiile existenței corporale	135

PARTEA A TREIA
DESPRE CÂTEVA ERORI MODERNE

I. Despre pretinsul „empirism” al anticilor	161
II. Răspândirea cunoașterii și spiritul modern	167
III. Superstiția „valorii”	172
IV. Simțul proporțiilor	180
V. Originile mormonismului	186
VI. Gnoza și școlile spiritualiste	201
VII. Despre o misiune în Asia Centrală	237
VII. Știința profană în fața doctrinelor tradiționale	247

Cuvânt înainte

Pentru a fi găsite într-o carte și a-i scuti astfel pe cititori să le caute în numerele unor reviste epuizate de multă vreme, am reunit sub titlul de *Mélanges* câteva dintre articolele lui Guénon și Palingenius, pseudonimul său din perioada revistei *La Gnose*, fondată de el în 1909. Am împărțit ansamblul acestor articole în trei părți: Metafizică și Cosmologie – Științe și Arte tradiționale – Despre câteva erori moderne. Între Capitolul I al Părții întâi, „Demiurgul” – care este, credem noi, primul text pe care l-a dat la tipar în 1909 la vârsta de 23 de ani – și „Știința profană în fața doctrinelor tradiționale”, din aprilie–mai 1950, au trecut mai bine de 40 de ani. În acest interval de aproape o jumătate de secol, nu se poate spune că pozițiile intelectuale ale lui Guénon s-au schimbat mult, mai cu seamă în privința criticilor împotriva lumii moderne.

Pe planul expunerii teoretice a Doctrinei tradiționale, e probabil că ar fi prezentat „Demiurgul” într-o altă manieră în câteva puncte, însă fără a-i schimba semnificația profundă, deoarece punctul său de vedere metafizic a rămas întotdeauna același.

„Monoteism și angelologie”, din 1946, explică eroarea politeistă ca pe o degenerescență a formelor tradiționale datorată neînțelegerii adevăratelor raporturi ale diverselor atribute cu Principiul Suprem. Guénon reia aici, însă sub o formă mai accesibilă occidentalilor, o argumentație a lui Śrī Śankārācārya din comentariul acestuia la *Mandūkya Upaniṣad*. Se va observa că, deja în „Demiurgul”, citatele aparținându-i lui Śankārācārya erau numeroase.

„Spirit și intelect” (1947) precizează că sensul cuvintelor este în funcție de diferitele ordine de realitate pentru care sunt utilizate.

Intellectul sau *Buddhi* este de natură esențialmente supraindividuală, deoarece nu este altceva decât expresia însăși a lui *Ātman* în manifestare. Așadar, dacă se ia cuvântului *Spirit* în sensul de *Intellect*, el trebuie conceput ca un Principiu de ordin universal, prima producție a lui *Prakriti*.

„Ideile eterne” (1947), contrar opiniei unora, nu trebuie considerate nicidecum ca simple virtualități în raport cu ființele manifestate, căroră le sunt „arhetipuri” principiale; într-adevăr, „nu poate exista nimic virtual în Principiu, ci, dimpotrivă, doar permanenta actualitate a lucrurilor într-un «etern prezent», chiar această actualitate fiind cea care constituie unicul fundament real al întregii existențe”. A vedea altfel lucrurile echivalează cu „a tăia rădăcinile plantelor”. „Nu realitatea noastră în Principiu este virtuală, ci numai conștiința pe care o putem avea despre ea” în timpul manifestării.

Capitolul VI, „Cunoaște-te pe tine însuși” este traducerea franceză, revăzută și corectată de Guénon, a unui articol în arabă pe care l-a dat în 1931 revistei *El-Ma'rifah*. Reamintim că Guénon a plecat la Cairo în martie 1930, însă „legătura” sa cu „*Taṣawwuf*” datează din 1912.

„Observațiile asupra notației matematice și asupra producerii numerelor” au fost scrise în perioada [revistei] *La Gnose*, 1910. Primele au fost reluate și dezvoltate în *Les Principes du calcul infinitésimal*¹, editate în 1946 la N.R.F. în colecția „Tradition”.

„Observații asupra producerii numerelor”, scrise în 1910, continuă „Demiurgul”. Se observă influența pitagorismului și a Cabalei (vezi „*Formes traditionnelles et cycles cosmiques*”, Partea a III-a, p. 60-110).

„Inițierea și meseriile” este un articol mai puțin vechi, apărut în *Le Voile d'Isis* în aprilie 1934. Autorul explică aici de ce a

¹ Carte apărută în limba română sub titlul *Infinit și indefinit. Noțiunea de limită și principiile calculului infinitezimal*, trad. Teodoru Ghiondea, Ed. Herald, 2022. (N. red.)

devenit necesară inițierea pe măsură ce umanitatea se îndepărta de *starea primordială*. În „Artele și concepția lor tradițională”, Guénon expune cauzele degenerescenței meseriilor și artelor ca urmare a „căderii” sau a mersului descendent al ciclului actual. El indică totuși posibilitatea unei inițieri în „micile mistere”, bazate pe meseria de constructor ce subzistă încă, în mod valabil, în Occident (*cf.* pe acest subiect *Scurtă privire asupra inițierii*¹).

E regretabil că Guénon n-a avut timp să finalizeze „Condițiile existenței corporale”, început în ianuarie și februarie 1912, adică în ultimele două numere din *La Gnose*. Deși textul pe care îl redăm aici nu se referă decât la *Akāśa* și *Vāyu*, celelalte trei elemente nemaifiind tratate, adică Focul-Apa-Pământul (*Tejas-Ap-Prithvī*), ne-am gândit că partea redactată ar interesa suficient publicul cărui îi era destinată pentru a figura printre articolele cuprinse în *Mélanges*.

„Gnoza și școlile spiritualiste” ne-a readus în punctul de pornire, adică în perioada „Demiurgului” – noiembrie 1909. Aceasta este o luare de poziție definitivă, deoarece, scrie Guénon, „un Principiu universal nu poate fi derivat din faptele particulare [...]”. Principiile cunoașterii nu le putem găsi decât în noi înșine și nicidecum în obiectele exterioare.

O serie de articole, reproduse începând cu Partea a treia în *Mélanges*, vor preciza criticile adresate școlilor numite spiritualiste, adică ocultiştilor, teozofilor și spiriţiştilor, critici ce vor fi reînnoite și dezvoltate în *L’Erreur spirite* și în *Le Théosophisme*² câțiva ani mai târziu.

În fine, ultimul capitol, „Știința profană în fața doctrine-lor tradiționale”, care datează din aprilie 1950, reafirmă, față

¹ Traducători în limba română, Roxana Cristian și Florin Mihăescu, Ed. Herald, 2022. (*N. red.*)

² Acestea se regăsesc în volumul *Iluziile ocultismului modern în căutarea spirituală. Eseuri despre spiritism, teozofism și reîncarnare*, trad. Teodoru Ghiondea, Ed. Herald, 2022. (*N. red.*)

de „științifici” de această dată, aceleași luări de poziție ca în perioada *La Gnose*.

„Punctul de vedere profan este ilegal ca atare, deoarece ia în considerare lucrurile fără a le pune în legătură cu niciun principiu transcendent și ca și cum ar fi independente de orice principiu. Știința modernă în întregul ei nu are niciun drept să fie considerată ca o cunoaștere veritabilă, deoarece, chiar dacă ar ajunge să enunțe lucruri care să fie adevărate, modul în care le prezintă nu este mai puțin ilegal, ea fiind în tot cazul incapabilă să ofere cauza adevărului lor, care nu poate rezida decât în dependența lor față de principii [...]”

„Aplicațiile practice cărora această știință le poate da loc sunt cu totul independente de valoarea științei ca atare [...] și savanții înșiși recunosc că utilizează forțe a căror natură o ignoră complet; această ignoranță constă fără îndoială pentru mulți în caracterul primejdios pe care aceste aplicații îl prezintă deseori.”

Ar fi greu să se nege astăzi, după un sfert de secol, justetea ultimelor avertismente ale lui Guénon.

Ea nu va împiedica să se împlinească destinul ciclului uman, însă le va permite poate unora să înțeleagă mai bine epoca în care trăim și permanenta actualitate a operei celui pe care Sri Ramana Maharshi îl numea „Marele Sūfi”.

Roger Maridort

PARTEA ÎNTÂI
METAFIZICĂ ȘI COSMOLOGIE

Capitolul I

DEMIURGUL¹

I

Există o serie de probleme care i-au preocupat constant pe oameni, dar poate niciuna nu s-a arătat în general mai dificil de rezolvat decât cea a originii răului, problemă de care s-au lovit, ca de un obstacol de netrecut, majoritatea filosofilor și mai cu seamă teologii: „*Si Deus est, unde Malum? Si non est, unde Bonum?*” Această dilemă este într-adevăr insolubilă pentru cei ce consideră Creația ca opera directă a lui Dumnezeu, fiind prin urmare obligați să-L facă deopotrivă responsabil în privința Binelui și a Răului. Se va spune, fără îndoială, că această responsabilitate e atenuată într-o oarecare măsură de libertatea creaturilor; dar, dacă creaturile pot alege între Bine și Rău, înseamnă că ambele existau deja, cel puțin în principiu, iar dacă sunt susceptibile de a se decide uneori în favoarea Răului în loc să fie totdeauna înclinate spre Bine, e pentru că sunt imperfecte; prin urmare, cum a putut Dumnezeu, dacă este perfect, să creeze ființe imperfecte?

Este evident că Perfectul nu poate produce imperfectul, deoarece, dacă acest lucru ar fi posibil, Perfectul ar trebui să conțină imperfectul în stare principială, iar atunci n-ar mai fi Perfect. Imperfectul nu poate așadar proveni din Perfect pe calea emanației; el n-ar putea rezulta în acest caz decât prin

¹ *La Gnose*, n° 1, noiembrie 1909.

creație „*ex nihilo*”; dar cum să admiti posibilitatea apariției unui lucru din nimic, cu alte cuvinte, cum poate exista ceva care să nu aibă principiu? De altfel, admitând creația „*ex nihilo*”, ar însemna să se presupună aneantizarea finală a ființelor create, căci ceea ce a avut un început, trebuie să aibă și un sfârșit, nimic nefiind mai illogic decât să se vorbească despre nemurire într-o asemenea ipoteză; însă creația astfel înțeleasă nu e decât o absurditate, din moment ce ar fi contrară principiului cauzalității, pe care niciun om rezonabil nu-l poate nega în mod sincer, și putem spune împreună cu Lucrețiu: „*Ex nihilo nihil, ad nihilum nil posse reverti*”.

Nimic nu poate exista în lipsa unui principiu; dar care este acest principiu? Să nu existe în realitate decât un Principiu al tuturor lucrurilor? Dacă se ia în considerare Universul total, este evident că el conține toate lucrurile, pentru că toate părțile sunt cuprinse în Tot; pe de altă parte, Totul este în mod necesar nelimitat, deoarece, dacă ar avea o limită, ceea ce ar fi dincolo de aceasta n-ar mai fi cuprins în Tot, această supoziție fiind absurdă. Ceea ce nu are limite poate fi numit Infinit și, dat fiind că el conține tot, acest Infinit este principiul tuturor lucrurilor. De altfel, Infinitul este în mod necesar unul, căci două Infinituri neidentice s-ar exclude reciproc; rezultă de aici că nu există decât un Principiu al tuturor lucrurilor, acesta fiind Perfectul, pentru că Infinitul nu poate fi Infinit decât dacă este identic cu Perfectul.

Astfel, Perfectul este Principiul suprem, Cauza primă; el conține toate lucrurile în potență și a produs toate lucrurile; însă în acest caz, din moment ce nu există decât un Principiu, ce reprezintă toate opozițiile din Univers avute de obicei în vedere: Ființa și Neființa, Spiritul și Materia, Binele și Răul? Suntem din nou în fața întrebării puse la început și o putem formula acum într-un mod mai general: cum a putut Unitatea să producă Dualitatea?

Unii au crezut că trebuie să admită două principii distincte, reciproc opuse; însă această ipoteză este înlăturată prin ceea ce am spus mai înainte. Într-adevăr, aceste principii nu pot fi ambele infinite, deoarece în această situație s-ar exclude sau s-ar confunda; dacă doar unul ar fi infinit, acesta ar trebui să fie principiul celuilalt; în sfârșit, dacă ambele ar fi finite, ele n-ar mai fi principii veritabile, căci a afirma că finitul poate exista prin sine, echivalează cu a susține că ceva poate proveni din nimic, de vreme ce tot ce este finit are un început, în mod logic, dacă nu cronologic. Prin urmare, în acest din urmă caz, ambele principii fiind finite, trebuie să provină dintr-un principiu comun, care este infinit, întorcându-ne astfel la considerarea unui Principiu unic. De altfel, multe dintre doctrinele privite îndeobște ca dualiste nu sunt astfel decât în aparență; în maniheism și în religia lui Zoroastru, dualismul nu era decât o doctrină pur exoterică, acoperind veritabila doctrină ezoterică a Unității: Ormuzd și Ahriman sunt zămislți deopotrivă de Zervan Akeren și trebuie să se contopească în el la sfârșitul timpurilor.

În consecință, Dualitatea este în mod necesar produsă de Unitate, de vreme ce nu poate exista prin ea însăși; dar cum a putut fi ea produsă? Pentru a înțelege acest lucru, trebuie în primul rând să considerăm Dualitatea sub aspectul ei cel mai puțin particularizat, anume în opoziția Ființă-Neființă; de altfel, dat fiind că ambele sunt conținute cu necesitate în Perfectiunea totală, este evident înainte de toate că această opoziție nu poate fi decât aparentă. Ar fi preferabil, așadar, să se vorbească numai despre distincție; dar în ce constă această distincție? Există ea în realitate independent de noi sau nu este decât rezultatul modului nostru de a considera lucrurile?

Dacă prin Neființă nu se înțelege decât purul neant, e inutil să se mai vorbească despre ea, căci ce se poate spune despre ceea ce este nimic? Însă ar fi cu totul altfel dacă s-ar

considera Neființa ca posibilitate de a fi; Ființa este manifestarea Neființei astfel înțeleasă, fiind cuprinsă în stare potențială în această Neființă. Raportul Neființei cu Ființa este deci raportul nonmanifestatului cu manifestatul, putându-se spune că nonmanifestatul este superior manifestatului căruia îi este principiu, deoarece el conține în potență tot manifestatul, plus ceea ce nu este, n-a fost și nu va fi niciodată manifestat. Totodată, vedem că e imposibil să se vorbească aici despre o distincție reală, dat fiind că manifestatul este conținut principal în nonmanifestat; această distincție există așadar pentru noi, dar ea nu există *decât* pentru noi.

Dacă așa stau lucrurile în cazul Dualității sub aspectul distincției între Ființă și Neființă, trebuie să fie la fel, cu atât mai mult, pentru toate celelalte aspecte ale Dualității. Se observă deja prin aceasta cât de iluzorie este distincția între Spirit și Materie, pe baza căreia au fost totuși elaborate, mai cu seamă în timpurile moderne, un atât de mare număr de sisteme filosofice, ca pe o temelie de neclintit; dacă această distincție dispare, din toate aceste sisteme nu mai rămâne nimic. Mai mult, putem remarca în trecut că Dualitatea nu poate exista fără Ternar, căci dacă Principiul suprem, diferențiindu-se, dă naștere la două elemente, care de altfel nu sunt distincte decât în măsura în care le considerăm ca atare, aceste două elemente și Principiul lor comun formează un Ternar, astfel încât, în realitate, Ternarul și nu Binarul este cel imediat produs prin prima diferențiere a Unității primordiale.

Revenim acum la distincția între Bine și Rău, care nu este de asemenea decât un aspect particular al Dualității. Când Răului i se opune Binele, Binelui i se atribuie în general Perfecțiunea sau, cel puțin, pe o treaptă inferioară, o tendință spre Perfecțiune, Răul nefiind în acest caz decât imperfectul; dar cum ar putea imperfectul să se opună Perfectului? Am văzut că Perfectul este principiul tuturor lucrurilor, și că,

pe de altă parte, el nu poate produce imperfectul, de unde rezultă că, de fapt, imperfectul nu există sau că, cel puțin, nu poate exista decât ca element constitutiv al Perfecțiunii totale; însă, în acest caz, el nu poate fi realmente imperfect, ceea ce numim imperfecțiune nefiind decât relativitate. Astfel, ceea ce numim eroare nu este decât adevăr relativ, deoarece toate erorile trebuie să fie cuprinse în Adevărul total, altminteri acesta, fiind limitat de ceva din afara lui, n-ar mai fi perfect, fapt ce echivalează cu a afirma că Adevărul ar înceta să mai fie Adevăr! Erorile, sau mai degrabă adevărurile relative, nu sunt decât fragmente ale Adevărului total; fragmentarea, deci, e cea care produce relativitatea și, în consecință, s-ar putea spune că ea este cauza Răului, dacă relativitatea ar fi realmente sinonimă cu imperfecțiunea; dar Răul nu există ca atare decât dacă îl distingem de Bine.

Dacă desemnăm Perfecțiunea drept Bine, relativul nu mai e distinct în mod real, din moment ce este conținut în principiu; prin urmare, din punct de vedere universal, Răul nu există. El va exista numai dacă vom considera toate lucrurile sub un aspect fragmentar și analitic, separându-le de Principiul lor comun, în loc să le considerăm sintetic ca fiind conținute în acest Principiu, care este Perfecțiunea. În felul acesta este creat imperfectul; distingând Răul de Bine sunt create amândouă chiar prin această distincție, deoarece Binele și Răul nu există ca atare decât dacă se opun reciproc și, dacă nu există Răul, nu mai e cazul să se vorbească despre Bine în sensul obișnuit al acestui cuvânt, ci numai despre Perfecțiune. Așadar, fatala iluzie a Dualismului este cea care dă realitate Binelui și Răului, și care, considerând lucrurile dintr-un punct de vedere particularizat, substituie Unității Multiplicitatea, închizând astfel ființele asupra cărora își exercită puterea în domeniul confuziei și diviziunii; acest domeniu este împărăția Demiurgului.

II

Cele spuse în legătură cu distincția între Bine și Rău ne permit să înțelegem simbolul Căderii originare, cel puțin în măsura în care aceste lucruri pot fi exprimate. Fragmentarea Adevărului total (sau a Verbului, căci sunt identice în fond), fragmentare ce produce relativitatea, este identică segmentării lui Adam Kadmon, ale cărui „parcele” separate constituie Adam Protoplast, adică primul formator; cauza acestei fragmentări este *Nahash*, Egoismul sau dorința existenței individuale. Acest *Nahash* nu este o cauză exterioară omului, ci una lăuntrică, mai întâi în stare potențială, nedevenindu-i exterior decât în măsura în care omul însuși îl exteriorizează; acest instinct de separativitate, care prin natura sa provoacă diviziunea, îl împinge pe om să guste fructul Arborelui Cunoștinței Binelui și Răului, adică să creeze chiar distincția între Bine și Rău. În consecință, ochii omului s-au deschis, ceea ce-i era interior devenindu-i exterior, ca urmare a separării ce s-a produs între ființe; acestea sunt acum îmbrăcate în forme, care limitează și definesc existența lor individuală, omul fiind astfel primul formator. Însă și el se găsește de acum înainte supus condițiilor acestei existențe individuale, fiind de asemenea îmbrăcat de o formă sau, conform expresiei biblice, cu o „îmbrăcămintă de piele”; el este închis în domeniul Binelui și Răului, în împărăția Demiurgului.

Se poate deduce din această expunere, prescurtată și incompletă de altminteri, că în realitate Demiurgul nu este o putere exterioară omului; el nu e în principiu decât voința omului în măsura în care realizează distincția între Bine și Rău. Dar apoi, limitat la calitatea de ființă individuală prin această voință, omul o consideră ca pe ceva din afara lui, ea devenind astfel distinctă de el; mai mult, cum ea se opune eforturilor de a ieși din domeniul în care singur s-a închis, omul o privește ca pe o putere

ostilă, numind-o Satan sau Adversarul. Se remarcă, de altfel, că acest Adversar, pe care l-am creat noi înșine și îl creăm în fiecare clipă (deoarece acest lucru nu trebuie considerat ca având loc într-un timp determinat), acest Adversar, spunem noi, nu este rău în sine, ci e doar ansamblul a tot ce ne este contrar.

Dintr-un punct de vedere mai general, Demiurgul – devenit o putere distinctă și considerat ca atare – este „Stăpânitorul acestei Lumi” despre care e vorba în Evanghelia lui Ioan; din această perspectivă cel puțin, el nu e la drept vorbind nici bun nici rău, ori mai degrabă este și-ntr-un fel și-n celălalt, din moment ce conține în el însuși Binele și Răul. Se consideră că domeniul său este Lumea inferioară, ce s-ar opune Lumii superioare sau Universului principal de care a fost separată, însă trebuie să observăm că această separație nu este niciodată reală la modul absolut; ea nu e reală decât în măsura în care o realizăm noi, căci această Lume inferioară este conținută în stare potențială în Universul principal, fiind evident că nicio parte nu poate realmente să iasă din Tot. De altfel, tocmai acest lucru împiedică să se continue căderea la nesfârșit; dar aceasta nu e decât o expresie cu totul simbolică, profunzimea căderii măsurând doar gradul în care este realizată separația. Cu această restricție, Demiurgul se opune lui Adam Kadmon sau Umanității principale (manifestare a Verbului), însă numai ca un reflex, căci el nu este o emanație și nu există prin sine însuși; acest lucru este reprezentat în *Zohar* prin figurile a doi bătrâni, de asemenea prin cele două triumphiuri opuse ale Pecetei lui Solomon.

Suntem nevoiți, așadar, să considerăm Demiurgul drept un reflex tenebros și inversat al Ființei, pentru că nu poate fi altceva în realitate. El nu este prin urmare o ființă; dar, conform celor spuse înainte, Demiurgul poate fi privit în chip de colectivitate a ființelor în măsura în care acestea sunt distincte sau, dacă se preferă, atâta timp cât au o existență individuală.